

MOTERŲ JUDĖJIMO TAKTIKA IV SEIMO RINKIMUOSE

PROF. DR. VIRGINIJA JURĖNIENĖ

Vilniaus universiteto Kauno fakultetas
Vilnius University Kaunas Faculty
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas
El. paštas virginija.jureniene@knf.vu.lt

Santrauka

1927 metai moterų judėjimui buvo reikšmingi, nes prisitaikant prie pasikeitusių politinių sąlygų reikėjo peržvelgti ir moterų judėjimo tikslus bei jų įgyvendinimo būdus. Vyriausybė 1928 m. gruodžio 6 d. išleido įstatymą, reikalaujantį perregistruoti organizacijas ir nurodantį, kad draugijos nariais gali būti ne jaunesni kaip 21 metų asmenys. Susiklosčius tokiai politinei padėčiai, Lietuvos katalikių moterų organizacijos veikla darėsi pasyvesnė ir daugiau kryo į kultūros ir švietimo sritis. Rūpinimąsi moterų reikalais ji perleido kitoms moterų organizacijoms. Ketvirtajame dešimtmetyje patyrė krizę ir todėl katalikių moterų judėjimo organizacijų valdymo struktūra buvo reorganizuota siekiant padėti srovei sustiprėti.

1928 metais įkurta Lietuvos moterų taryba kreipėsi į Ministrą Pirmininką Juozą Tūbelį, prašydama paremti jos veiklą, kadangi ji ne politinė, ne labdaros, o idėjinė organizacija, turinti tikslą šviesti, skatinti moteris domėtis kultūra, ugdyti moterų atsakomybės (visuomenei, šeimai ir valstybei) jausmą ir ginti moterų reikalus. Vyriausybės finansinė parama leido tarybai plėsti ryšius ir atstovauti Lietuvos moterų judėjimui tarptautiniu mastu. Tai buvo svarbus moterų judėjimo plėtros ir vienijimosi, tačiau ne stiprėjimo veiksnys. Aktyvumu pasižymėjusi Lietuvos moterų sąjunga po perversmo buvo priversta riboti veiklą.

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje Lietuvos moterų judėjimui buvo būdinga ryški visų trijų srovių (katalikiškos, demokratinės ir socialdemokratinės) konsolidacija sprendžiant moterų atstovavimo IV Seime, prostitucijos, moterų ir vaikų padėties šeimoje, taikos ir kitus klausimus. Lietuvos istorijoje mažai analizuojami IV Seimo rinkimai ir juose taikyta Tautininkų sąjungos taktika, apribojusi bet kokias galimybes moterų atstovėms tapti parlamentarėmis. Tai rodo, kad ši politinė jėga, nors tariamai ir patenkinusi moterų judėjimo reikalavimus, drauge parodžiusi visuomenei, jog jai yra atstovaujama, sudarė tik miražą, kuris buvo išsklaidytas rinkimų į IV Seimą dieną. Straipsnyje taip pat analizuojamas moterų organizacijų nesugebėjimas susitarti, pasiūlyti kandidatę į Valstybės Tarybą ir menkas jų atstovavimas savivaldoje, aptariamos to priežastys ir pasekmės.

Reikšminiai žodžiai: Seimas; Valstybės Taryba; savivalda; moterų judėjimai.

Įvadas

XX a. ketvirtasis dešimtmetis Europos ir Lietuvos moterų judėjimo istorijoje pasižymėjo aktyvia kova už taiką ir dalyvavimą darbo rinkoje, kova su vyriausybių vykdoma politika „grąžinti moteris į šeimas“ ir atriboti nuo bet kokio lygmens politinės veiklos.

To laikotarpio Lietuvos moterų judėjimui buvo būdinga ryški visų trijų srovių (katalikiškos, demokratinės ir socialdemokratinės) konsolidacija sprendžiant moterų atstovavimo Valstybės Taryboje, savivaldoje ir IV Seime, prostitucijos, moterų bei vaikų padėties šeimoje, moterų ištraukimo į organizacijas ir kitus klausimus. Lietuvos istorijoje mažai analizuojami IV Seimo rinkimai ir juose taikyta Tautininkų sąjungos taktika, apribojusi bet kokias galimybes moterų atstovėms tapti parlamentarėmis. Tai rodo, kad ši politinė jėga, nors ir tariamai patenkinusi moterų judėjimo reikalavimus ir drauge paro-

džiusi visuomenei, jog jai yra atstovaujama, sudarė tik mirażą, kuris buvo išsklaidytas rinkimų į Seimą dieną.

Straipsnio tikslas – atskleidus ketvirtojo dešimtmečio moterų veiklos politiniame šalies gyvenime ribojimus, išanalizuoti Lietuvos moterų judėjimo pralaimėjimo priežastis renkant IV Seimą.

Metodai: dokumentų analizė, mokslinė analizė ir sintezė.

Istoriografija: tema mažai tyrinėta, ji paliesta Onos Mašiotienės¹, Jono Sireikos², Virginijos Jurėnienės³ darbuose.

Rašant straipsnį panaudotas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Rankraščių skyriaus (LLTI RS) Felicijos Bortkevičienės ir Gabrielės Petkevičaitės epistolinis palikimas (f. 30-26, f. 30-1143), kuriame išryškėja Lietuvos moterų tarybos veikla, Kauno apskrities archyvo fonde (f. 219) esančios XX a. ketvirtojo dešimtmečio savivaldybių rinkimų taisyklės ir kiti dokumentai, Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA) fondai, apimantys Lietuvos moterų tarybos veiklą, ir ypač svarbus Lietuvos ministrų kabineto fondas (f. 923), kuriame yra IV Seimo rinkimų dokumentų. Analizuojant moterų dalyvavimą vietiniuose valdžios organuose, ypač buvo aktualūs Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamento fonde (f. 379) saugomi dokumentai. Taip pat naudotasi ir Lietuvos mokslų akademijos fondu (f. 181).

Straipsnyje remtasi to meto spauda: „Vyriausybės žiniomis“, „Lietuvos aidu“, „Socialdemokratu“, „Žemaičiu“, „Savivaldybe“, „Moterimi ir pasauliu“.

¹ Mašiotienė, O. *Moterų politinis ir valstybiniai-tautiškas darbas 1907–1937 m.* Kaunas, 1938.

² Sireika, J. *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai 1918–1931.* Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1998.

³ Jurėnienė, V. *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pradžioje – XX amžiaus pirmojoje pusėje.* Vilnius: VU leidykla, 2006.

Moterų judėjimo perspektyvos po 1926 m. gruodžio valstybės perversmo

1927 metai moterų judėjimui buvo reikšmingi, nes prisitaikant prie pasikeitusių politinių sąlygų reikėjo peržvelgti ir moterų judėjimo tikslus bei jų įgyvendinimo būdus. Stipriausia – katalikiškoji – moterų judėjimo srovė turėjo didelį politinį, finansinį ir moralinį Lietuvos krikščionių demokratų partijos palaikymą, tai jos įgytas autoritetas krašte ir narių gausumas turėjo užtikrinti sėkmingą šios srovės raidą ir po perversmo. Antroji priežastis, lėmusi šios srovės veiklos pasikeitimus, – katalikiškų organizacijų ir profsąjungų judėjimo silpnėjimas trečiojo dešimtmečio antroje pusėje.

Vyriausybė 1928 m. gruodžio 6 d. išleido įstatymą, reikalaujantį perregistruoti organizacijas ir nurodantį, kad draugijos nariais gali būti ne jaunesni kaip 21 metų asmenys. Susiklosčius tokiai politinei padėčiai, Lietuvos katalikių moterų draugijos veikla darėsi pasyvesnė ir daugiau kryo į kultūros bei švietimo sritis. Rūpinimąsi moterų reikalais ji perleido kitoms moterų organizacijoms.

Lietuvos katalikių moterų draugija ketvirtajame dešimtmetyje išgyveno krizę. Katalikių moterų judėjimo organizacijų valdymo struktūra buvo reorganizuota siekiant padėti srovei sustiprėti. Lietuvos moterų taryba (LMT) kreipėsi į Ministrą Pirmininką J. Tūbelį, prašydama paremti jos veiklą, kadangi ji ne politinė, ne labdaros, o idėjinė organizacija, turinti tikslą šviesti, skatinti moteris domėtis kultūra, ugdyti moterų atsakomybės (visuomenei, šeimai ir valstybei) jausmą ir ginti moterų reikalus. Vyriausybės finansinė parama leido LMT plėsti ryšius ir atstovauti Lietuvos moterų judėjimui tarptautiniu mastu. Tai buvo svarbus moterų judėjimo plėtros ir vienijimosi, tačiau ne stiprėjimo veiksnys. Tarybos veiklą finansavo Vyriausybė, tad ji ir darė jai įtaką. Toks Vyriausybės žingsnis buvo apgalvotas – valdyti moterų judėjimą, įsitraukusį į tarptautines organizacijas, autoritariniam režimui buvo būtina, nes moterys aktyviai kėlė užsienio politikos problemas. Antra vertus, kontroliuodama moterų judėjimus

(neleisdama jiems imtis aktyvių veiksmų, o versdama apsiriboti memorandumų, peticijų ir pareiškimų rašymu bei teikimu Vyriausybei), Vyriausybė lengviau sprendė valstybės vidaus problemas. Tam tikrą vaidmenį LMT suvaidino valdybos narė Jadvyga Tūbelienė ir Sofija Smetonienė, kuri buvo ne vienos moterų draugijos garbės narė.

Aktyvumu pasižymėjusi Lietuvos moterų sąjunga (LMS) po persavimo buvo priversta riboti veiklą.

Moterų judėjimo pastangos dalyvauti šalies politinėje veikloje ketvirtajame dešimtmetyje

Vyriausybė eliminavo iš politikos moterų organizacijas ir tolesniais veiksmais siekė apriboti jų dalyvavimą darbo rinkoje. Tai turėjo moteris ne tik „grąžinti į šeimas“, bet ir visiškai atriboti nuo bet kokio lygmens politinės veiklos.

LMT dirbo ne tik kultūros ir labdaros darbą, bet ir aktyviai siekė gauti vietų Lietuvos Valstybės Taryboje. Idėją iškėlė LMT valdyba, kai 1929 m. gruodžio 15 d. Ona Mašiotienė skaitė pranešimą LMT ir Lietuvos moterų, baigusių aukštąjį mokslą, sąjungos valdybų pasitarime. Prelegentė informavo, kad LMT valdyba kreipėsi į Prezidentą Antaną Smetoną, reikalaudama moteris kooptuoti į Lietuvos Valstybės Tarybą. Prezidentas paprašė pirmininkės pateikti kandidačių į Valstybės Tarybą sąrašą. Svarstant moterų kandidatūras, O. Mašiotienė siūlė atsižvelgti į jų išsilavinimą ir kompetenciją, pirmenybę teikiant moterims teisininkėms. Susirinkusios pasiūlė O. Mašiotienės, B. Navickienės, Vandos Tumėnienės, Onos Karvelienės, J. Tūbelienės, Sofijos Čiurlionienės, Paulinos Kalvaitytės ir Onos Kairienės kandidatūras. S. Čiurlionienė ir P. Kalvaitytė atsisakė dirbti Valstybės Taryboje. Iškilus neaiškumui, į kokias vietas Prezidentas nutaręs skirti moteris, J. Tūbelienė pasiūlė pirmiausia tai išsiaiškinti ir tik tuomet spręsti, kurios moterys turėtų įeiti į Valstybės Tarybą. Susirinkusios pritarė J. Tūbelienei ir įpareigojo ją sužinoti, kokios vietos bus skirtos mote-

rims⁴. Taigi ir moterys galėjo turėti savo atstovių Valstybės Taryboje, tačiau atsiradę prieštaravimai tarp LMT ir LMS sutrukdė tai įgyvendinti. LMS valdybos narė Elena Baronienė prieštaravo LMT veiksmams. Ji nurodė, kad moterys turi ne prašyti, o reikalauti vietų, ir ne referenčių, kaip siūlė Prezidentas, o visateisių ir lygiaverčių narių⁵. Visuomenė spaudoje buvo informuota apie nesutarimus tarp LMT ir LMS. Nurodyta, kad į Valstybės Tarybą buvo pasiūlytos Liuda Purėnienė ir E. Baronienė, nors LMT išrinko ne jas. Greičiausiai tai buvo sąmoningas kairiojo moterų judėjimo sparno poelgis. Kilusį nesutarimą kurstė Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP). Socialdemokratai piktinosi tokia O. Mašiotienės veikla ir klausė: „Ką bendro gali turėti su Valstybės Taryba ir LMS, į kurią įeina pažangiausios moterys?“⁶ O. Mašiotienė, kalbėdama apie partijų įtaką moterų judėjimui, pabrėžė, kad LSDP programoje užtikrintos moterų lygios teisės, todėl jai labiau sekėsi patraukti į savo pusę išsilavinusias, o daug sunkiau dėl duonos kovojančias miestų darbininkes ir amatininkes⁷. 1930 m. LSDP programoje moterų teisėms buvo skirtas septintasis skyrius, kuriame numatyta kovoti dėl įstatymų, ribojančių moterų teises, panaikinimo, dėl vienodų teisių ir vienodo atlyginimo moterims valstybiniam ir visuomeniniam darbe, dėl suteikimo moterims vienodo su vyrais profesinio išsilavinimo ir kt.⁸ Gausus moterų dalyvavimas socialdemokratiniam judėjime buvo plačiai paplitęs Europos valstybėse. LSDP darė įtaką LMS, kurios pirmininkė buvo partijos narė E. Baronienė. 1930 m. sausio 7 d. LMT valdybos posėdyje pasisakė už dalyvavimą Valstybės Taryboje, nes norėjo turėti atstovių, kurios gintų moterų interesus ir dalyvautų rengiant su jomis susijusių įsta-

⁴ *Sujungto Lietuvos moterų tarybos ir Aukštąjį mokslą baigusių moterų sąjungos valdybų posėdžių protokolai*. 1929, kovo 10. LMA RS, f. 181-34, l. 15.

⁵ *Ten pat*, l. 16.

⁶ Nepateisinamas palaidumas. *Socialdemokratas*. 1930, Nr. 2(485), p. 2.

⁷ Mašiotienė, O. *Moterų politinis ir valstybiniai-tautiškas darbas 1907–1937 m.* Kaunas, 1938, p. 41.

⁸ Kairys, S. *Tau, Lietuva*. Boston, 1964, p. 442–443.

tyimų projektus⁹. Gegužės 26 d. LMT visuotiniame susirinkime priėmė nutarimą laikinai atidėti moterų dalyvavimo Valstybės Taryboje klausimo svarstymą, nes „griežtai pasipriešino kai kurių organizacijų atstovės“¹⁰. Daugiau šis klausimas iki Lietuvos okupacijos 1940 m. nebuvo svarstytas. Tai lėmė ir mokslo žmonių pozicija. 1931 m. LSDP atstovas teisininkas Augustinas Janulaitis teigė, kad moterų padėtis bloga todėl, jog jos nėra pakankamai apsišvietusios ir nesuvokia valstybėje vykstančių procesų; tik organizuodamosi jos gali įveikti sunkumus ir daryti įtaką Vyriausybei¹¹. Jis siūlė moterims kurti politines moterų draugijas, kurios spręstų moterų problemas. Nesutarimai tarp moterų organizacijų buvo akivaizdūs. LMT pirmininkė reikalavo paiegti „Lietuvos žinių“ informaciją apie LMT ir ragino nemenkinti organizacijos vardo. Ji tvirtino, kad: „rimtai ir gerbiamai redaktorei savo laikraščio skiltyje nepadoru, ypač būnant tos organizacijos nariu, leisti išjuokti rimtą šešiolikos organizacijų moterų atstovybę – Moterų Tarybą ir tų organizacijų rimtą vardą“¹². LMT kreipimesi nurodė, kad neigiamą nuomonę visuomenėje apie ją skleidė viena iš partijų¹³. LSDP atvirai rėmė LMS ir nepritarė LMT veiklai, tad tikėtina, kad tokią poziciją galėjo užimti ir Valstiečių liaudininkų sąjunga, kurios valdybos narė buvo F. Bortkevičienė. Tai irgi buvo priežastis, sunkinusi LMT siekį gauti vietų Valstybės Taryboje.

Moterų veikla savivaldybėse

1929 m. tautininkai ryžosi pertvarkyti ir savivaldybių rinkimus, kad kuo daugiau jų sąjungos narių būtų savivaldoje. Šiuo įstatymu buvo apribotos rinkėjų teisės. Teisę rinkti valsčiaus tarybą ir dalyvauti

⁹ 14-to posėdžio protokolas. LMA RS, f. 181-34, l. 19.

¹⁰ Lietuvos Moterų Taryboje P. Kalvaitytės pranešimas. Lietuvos Moterų taryba. 1930, Nr. 1, p. 12.

¹¹ Janulaitis, A. Kur tikroji vargo priežastis. Pastabos apie moterų padėtį. 1931, LMA RS, f. 267-1166, l. 1.

¹² Laiškas Lietuvos žinių redakcijai. LMA RS, f. 181-20, l. 1.

¹³ Ten pat, l. 2.

seniūnų sueigose įstatymas numatė tik Lietuvos piliečiams, ne jaunesniems kaip 24 metų, gyvenantiems valsčiuje ne mažiau kaip metus, valdantiems seniūnijoje nekilnojamąjį turtą, turintiems prekybos, pramonės ar amatų įmonių ir mokantiems savivaldybei mokesčius, taip pat etatiniams valstybės ar savivaldybės įstaigų tarnautojams bei turintiems aukštąjį ar specialųjį žemės ūkio išsilavinimą asmenims¹⁴. Šie suvaržymai buvo perkelti ir į 1931 m. gegužės mėnesio savivaldybių rinkimų įstatymą¹⁵. Naujas Lietuvos Respublikos civilinės teisės kodeksas nebuvo priimtas, o vis dar galiojo (1922 m. Steigiamojo Seimo pataisytas) carinės Rusijos civilinis kodeksas, pagal kurį moterys negalėjo disponuoti turtu ir buvo priklausomos nuo vyrų, reta kuri iš jų mokėjo mokesčius valstybei, todėl rinkėjomis negalėjo būti. Taip buvo sumažintas elektorato dydis ir suvaržytos moterų teisės rinkti atstovus į savivaldą ir joje dalyvauti. Moterų, turinčių teisę rinkti savivaldybių tarybų narius, buvo tik viena trečioji visų rinkėjų, nors, kaip ir 1923 m., jos sudarė 53 proc. visų gyventojų. Moterų rinkėjų skaičius įvairiuose miestuose ir apskrityse skyrėsi. Tai priklausė ne tik nuo moterų valdomo turto dydžio, bet ir nuo vyrų pozicijos suteikiant joms politines teises. Tradiciškai turtą šeimoje valdė vyras, neatsižvelgiant į visas padarytas Civilinio kodekso pataisas, bet jis galėjo dalį turto užrašyti moteriai. Pavyzdžiui, Alytaus žydų bendruomenės vyrai, siekdami miesto taryboje turėti kuo daugiau atstovų, dalį turto prieš rinkimus užrašydavo moterims¹⁶.

1929 m. spalio mėnesį netiesioginiai valsčių tarybų rinkimai skyrėsi nuo buvusių demokratinio laikotarpio rinkimų. Rinkimų kovos nebuvo, partijos neagitavo, o rinkėjai irgi nebuvo aktyvūs. 1931 m. panašiai buvo renkamos ir miestų savivaldybės¹⁷. Rinkėjų aktyvumas

¹⁴ Vietos savivaldos įstatymas. *Vyriausybės žinios*. 1929, rugpjūčio 7, p. 2.

¹⁵ Vietos savivaldos įstatymas. *Vyriausybės žinios*. 1931, gegužės 2, p. 4.

¹⁶ VRM kriminalinės policijos direktoriaus pranešimas Savivaldybių Departamento Direktoriui. *LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 119, l. 1.

¹⁷ Sireika, J. *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai 1918–1931*. Šiauliai, 1998, p. 104.

siekė 70 procentų. Moterys, turėdamos daug menkesnes teises dalyvauti rinkimuose, aktyvumu nepralenkė vyrų¹⁸. Klostėsi bendros rinkimų tendencijos – menkas rinkėjų ir kandidatų aktyvumas. Miestų savivaldoje mažiausiai teisių dalyvauti rinkimuose turėjo moterų judėjimo centro – Kauno atstovės, jos nesudarė nė vienos ketvirtosios visų rinkėjų, t. y. jų buvo tik 24 procentai. Didžiausią moterų rinkėjų dalį sudarė Telšių moterys – 39 procentus.¹⁹

1931 m. savivaldybių rinkimų kampanija buvo rami, nors kandidatų į Kauno miesto tarybą sąrašų buvo užregistruota 19. Tik viena Lietuvos nepartinė atgimimo draugija į kandidatų sąrašą įtraukė prekybininkę Oną Urbonavičiūtę-Pėžienę. Sąraše ji buvo 23-ia iš 24-ių kandidatų, tačiau rinkimų komisijai suskaičiavus balsus kandidatų sąraše pakilo į septintą vietą²⁰. Visuomenės nuomonė apie kandidatę į savivaldą buvo gera. Panaši padėtis susiklostė ir Telšių, Plungės miestų tarybų rinkimuose, kur kandidatavo po vieną moterį. Telšiuose buvo penki kandidatų sąrašai²¹, Plungėje – keturi²². Nors telšiškės turėjo mažai galimybių laimėti, nes sąrašuose jos buvo 11, 10, 12, 9 vietose, tačiau daugiausia balsų (4946) surinko provizorė V. Goelane-raitė-Augustinaitienė, ji ir buvo išrinkta į Telšių miesto tarybą²³. Tai patvirtino ir paskelbti naujai išrinktų atstovų į savivaldybes sąrašai²⁴. Žemaitijoje nuo 1924 m. buvo stiprūs pasaulietinio moterų judėjimo centrai, todėl moterys buvo aktyvesnės nei kitose Lietuvos vietose. 1931 m. Žemaitijos pasaulietinio judėjimo moterys kėlė abiejų lyčių bendradarbiavimo reikalingumo klausimą ir teigė, kad vyrai gali padėti moterų judėjimui, patraukdami paskui save didžiąją dalį moterų,

¹⁸ Gyventojų dalyvavimas Didžiosios Lietuvos miestų rinkimuose 1931 m. birželio 15 ir 16 d. *Statistikos biuletenis*. 1931, Nr. 7, p. 38.

¹⁹ *Ten pat*, p. 38.

²⁰ *Kauno miesto valdyba*. 1931. KAA, f. 219, ap. 1, b. 772, l. 2.

²¹ *Savivaldybininkų-kandidatų sąrašas Nr. 1. LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 119, l. 30.

²² *Plungės miesto tarybos kandidatų charakteristika*. *Ten pat*, l. 27.

²³ Tautininkai pralaimėjo Telšiuose. *Žemaitis*. 1931, Nr. 24, p. 3.

²⁴ Naujai išrinktų miestų savivaldybių atstovų sąrašai. *Savivaldybė*. 1931, Nr. 6, p. 31.

jas šviesdami ir prusindami²⁵. Šiam tikslui įgyvendinti moterys prašė laikraštyje „Žemaitis“ skirti joms skyrių²⁶.

1934 m. renkant miestų tarybas, aktyviausios buvo Panevėžio moterys, jos sudarė 41 proc. visų rinkėjų. Mažiausiai rinkėjų, kaip ir 1931 m., buvo Kauno mieste – 25 procentai²⁷. Kaune į miesto tarybą išrinkta J. Tūbelienė, Šiauliuose – Stanislava Venclauskienė, Palangoje – dvi moterys, Naumiestyje – M. Skirgailienė²⁸. Į Ukmergės apskrities tarybą išrinkta Julija Smetonaitė²⁹. Rinkėjų aktyvumas – 66 proc., t. y. mažesnis nei 1931 metais. Tai rodo, kad piliečiai taryboms teikė mažai reikšmės, nes autoritarinis režimas neleido savivaldybėms spręsti jų kompetencijai priskirtų klausimų. Į savivaldybes buvo išrinkta keletas moterų, bet jos neturėjo galimybės reikštis politikoje.

1937 m. buvo išleistas savivaldybių įstatymo pakeitimas, kuriame tarybų kadencija buvo numatyta penkeriems metams³⁰. Tik 1940 m. vyko savivaldybių rinkimai. 1940 m. pradžioje LMT atstovės spaudoje svarstė moterų vaidmenį savivaldoje. Jos pabrėžė, kad nėra moterų, einančių burmistro, jo padėjėjo, viršaičio arba seniūno pareigas, ir kad moterys dirba raštininkėmis arba antros kategorijos buhalterėmis. Spaudoje jų darbas buvo vertinamas taip: „...tokiose vietose moterys negali moterų reikalų ginti, negali viena kuria linkme pakreipti, o yra tik įrankis viršininkų – vyrų įsakymams pildyti“³¹. 1940 m. kovo mėnesį vykusiuose savivaldybių rinkimuose į Ukmergės apskrities tarybą buvo perrinkta J. Smetonaitė (63 metų ūkininkė, mokytoja pensininkė, turėjusi 30 ha žemės)³² ir į Debeikių

²⁵ Gerikienė, S. Moteris ir Žemaitis. *Žemaitis*. 1931, Nr. 38(358), p. 1.

²⁶ *Ten pat*.

²⁷ *Savivaldybininkų-kandidatų sąrašas Nr. 1. LCVA*, f. 379, ap.1, b. 119, l. 30.

²⁸ Išrinktieji į miestų tarybas. *Savivaldybė*. 1934, Nr. 11, p. 22–23.

²⁹ Pirmieji rinkimų rezultatai valsčiuose. *Savivaldybė*. 1934, Nr. 10, p. 6.

³⁰ Vietos savivaldybės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. 1937, Nr. 582, p. 2.

³¹ Kairytė-Kauneckienė, J. Moters vaidmuo savivaldybiniame darbe. *Moteris ir pasaulis*. 1940, Nr. 3(37), p. 3.

³² *VRM savivaldybių byla. LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 87, l. 88.

valsčių (Utenos apskr.) buvo išrinkta Ona Augustinienė (mokytoja, turinti 39 ha žemės)³³.

Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, priimtas 1931 m., neleidė jokių galimybių kandidatuoti moterims, nes Prezidentą rinkti tegalėjo išrinkti tautos atstovai. Tik susitarus ir pasirašius dvidešimčiai tautos atstovų buvo galima kelti kandidatą³⁴. Renkant ypatingus tautos atstovus, 1931 m. nė vienoje apygardoje nebuvo moterų rinkėjų.

Taigi, akivaizdu, kad moterų veikla savivaldos institucijose ketvirtajame dešimtmetyje buvo menkesnė nei trečiajame. Tai lėmė Prezidento išleisti 1929 m. ir 1931 m. savivaldybių įstatymai, kuriuose rinkimų tvarka nebuvo pagrįsta visuotine ir lygia rinkimų teise.

Moterų galimybės dalyvauti IV Seimo rinkimuose

1936 m. pradžioje Prezidentas A. Smetona ir Ministras Pirmininkas J. Tūbelis viešai prabilo apie Seimo rinkimus.

1936 m. gegužės 28–29 d. apskrįčių ir miestų savivaldybių tarybų susirinkime buvo nutarta, kurie asmenys bus pasiūlyti kandidatais į IV Seimą. Spaudoje rašyta, kad visas kraštas nekantriai laukė kandidatų sąrašų³⁵. Moterų tai nedžiugino, nes jos iš esmės neturėjo savo atstovių savivaldybėse ir vargu ar galėjo būti įtrauktos į kandidatų sąrašus. LMT nebuvo numačiusi efektyvios taktikos Seimo rinkimuose. Paskelbus rinkimus, LMT ėmėsi žygių, nors valdyboje, svarstant moterų kandidačių į Seimą klausimą, nuomonės išsiskyrė. Dalis narių neapsisprendė, į ką turėtų kreiptis Taryba dėl pagalbos įtraukiant moteris į rinkėjų sąrašus – ar į valstybės Prezidentą, Ministrą Pirmininką, ar į vidaus reikalų ministrą. Galiausiai buvo nutarta kreiptis į Tautininkų sąjungą ir prašyti jos generalinio sekretoriato sudaryti

³³ 1940.02.22, 23 ir 24 įvykusių seniūnijose atstovų į valsčių tarybas rinkimų daviniai, *LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 294, l. 80.

³⁴ Respublikos prezidento rinkimų įstatymas. *Vyriausybės žinios*. Nr. 369, p. 1.

³⁵ Barkauskas, P. Seimo rinkimų įstatymas ir savivaldybės. *Savivaldybės*. 1936, Nr. 5(16), p. 1–2.

sąlygas moterims kandidatuoti į Seimą. Likusi valdybos dalis buvo aktyvi ir nelaukė, kol bus priimtas bendras nutarimas. Spauldoje pasirodė žinučių, kad moterys, sudarinėdamos kandidatų sąrašus, veikė aktyviai ir net siuntė memorandumus valdžios institucijoms, rinkimų komisijai, reikalaujamos padėti, kad moterims būtų sudarytos galimybės patekti į Seimą³⁶. Tokie moterų veiksmai papiktino dalį visuomenės. Spauldoje buvo teigiama: „Dėl moterų dalyvavimo rinkimuose negali būti skirtingų nuomonių nei vyriausybės, nei visuomenės, nei spaudos <...> Konstitucija pripažįsta tiek vyrams, tiek moterims lygias teises.“³⁷ Moterų susirinkimas Kaune išrinko kandidatės: Kaune – S. Čiurlionienę, Šiauliuose – Eugeniją Čepulytę-Klupšienę. LMT tarėsi ir su Kauno miesto burmistru, norėdama įtraukti į miesto kandidatų sąrašus dvi moteris, bet kandidatės liko neįtrauktos. Taigi LMT sugėbjo iškelti tik vieną kandidatę Šiaulių mieste – E. Klupšienę.

Artėjant rinkimams, birželio 3 d. LMT sukviėtė moterų organizacijų pirmininkes pasitarti ir apsvarstyti rinkimų į Seimą kampaniją. Pasitarime dalyvavo 23 organizacijų atstovės ir LMT valdyba. Pirmininkė Vincenta Matulaitytė-Lozoraitienė perskaitė pranešimą. Susirinkusios moterys nutarė remti E. Klupšienę ir aktyviai agituoti moteris balsuoti už ją³⁸. Agitacinėje medžiagoje buvo skelbiama, kad ji – 39 metų ūkininkė, aktyvi visuomenininkė, skautė, šaulė, moterų draugijų narė, gyvena Šiauliuose ir yra apdovanota Nepriklausomybės medaliu bei Šaalių žvaigžde³⁹. Tarybos veikla išjudino moteris. Spaulda rašė, kad „moterys ėjo balsuoti nešinos ant rankų vaikus“⁴⁰. Rinkimuose birželio 9–10 d. iš viso dalyvavo 68,3 proc. visų rinkėjų. Už E. Klupšienę balsavo 5590. Spauldos pranešime apie vykusius

³⁶ Birželio 4 d. radijo pranešimo santrauka. *Lietuvos aidas*. 1936, Nr. 256, p. 3.

³⁷ Moterų atstovavimas seime. Išstatyta viena moters kandidatūra. *Lietuvos aidas*. 1936, Nr. 247(2863), p. 1.

³⁸ Moterys aktingai dalyvauja seimo rinkimuose. *Lietuvos aidas*. 1936, Nr. 253(2869), p. 2.

³⁹ Juos rinkime į Seimą. *Lietuvos aidas*. 1936, Nr. 258, p. 3.

⁴⁰ Tautos atstovybę renkant. *Lietuvos aidas*. 1936, Nr. 265, p. 3.

rinkimus prie jos gautų balsų skaičiaus buvo padėtas šauktukas (!). Tai reiškė nuostabą, nes niekas nesitikėjo, kad E. Klupšienė bus rimta konkurentė kandidatams vyrams. Į Seimą Šiaulių apygardoje buvo išrinktas Vladas Putvinskis, gavęs 8885 balsus, ir Vladas Kurkauskas, gavęs 5857 balsus⁴¹. Tad E. Klupšienė pralaimėjo savo varžovui tik 267 balsais. Paskelbus IV Seimo rinkimų rezultatus, LMT pirmininkė V. Lozoraitienė įteikė Ministrui Pirmininkui J. Tūbeliui protestą dėl rinkimų rezultatų Šiaulių apygardoje. Proteste ji nurodė, kad balsų skaičiuotojai klautojo rinkėjų balsus: „Moterų atstovė į Seimą turėjo didelį pasisekimą ir būtų, be abejo, išrinkta, jei ne piktos valios žmonės, balsų skaičiuotojai. Šiaulių apygardoje tarp kitų balsų skaičiuotojų yra p. Lelėnas, skautas Blumentalis ir kiti, kurie akiplėšiškai vagia p. Klupšienės balsus. Neverauskas pastebėjęs tai ir padaręs kratą, pas p. Lelėną kišenėje rado apie 3000 vienetų p. Klupšienės kortelių, kurias nešė sunaikinti. Sakoma, kad tai buvę ne pirmas kartas.“⁴² V. Lozoraitienė, pateikusi Ministrui Pirmininkui rinkimų klautojimo įrodymus, pabrėžė, kad būtent tai sutrukdė E. Klupšienei laimėti rinkimus⁴³. Tokį patį protestą ji išsiuntė ir teisingumo ministrui Stasiui Šilingui.

LMT pirmininkės pareiškimas nebuvo svarstytas, nes Vyriausybė nepalankiai vertino moterų dalyvavimą šalies valdyje. Tai paaiškėjo 1936 m. gegužės 20 d., kai teisingumo ministras S. Šilingas Kauno tautininkų susirinkime pareiškė: „Ar mūsų moterys yra tiek subrendusios, kad galėtų imtis tokios didelės atsakomybės ir atsispirti svetimoms įtakoms, kurios šiais laikais savo gudriais metodais gali palenkti ir tvirtai nusistačiusias asmenybes, nekalbant apie moteris.“⁴⁴ LMT į tokį S. Šilingo pareiškimą reagavo protestu ir priminė, kad moterys išaugino sūnus, kurie gina Lietuvą ir darbuojasi jos labui. Buvo nurodyta, kad LMT

⁴¹ Šiandien laukiama paaikšėsančių tautos atstovų. *Lietuvos aidas*. 1936, Nr. 270, p. 1.

⁴² *O. Mašiotienės pareiškimas ministrui pirmininkui. LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 894, l. 105.

⁴³ *Ten pat*.

⁴⁴ *Lietuvos Moterų Taryba S. Šilingui. Ten pat*, l. 107.

rūpinasi sėkminga Seimo rinkimų eiga, ir priminta, kad būsimuosiuose (kaip ir ankstesniuose rinkimuose) moterys tars lemiamą žodį⁴⁵.

LMT po rinkimų analizavo priežastis, lėmusias jos pralaimėjimą. Tarybos prezidiumas pagrindine pralaimėjimo priežastimi pripažino moterų judėjimo susiskaldymą, moterų nesolidarumą renkant savo atstovę ir neigiamą Vyriausybės nusistatymą dėl moterų politinės veiklos galimybių. Vyriausybė, nematydama solidarumo tarp moterų organizacijų ir darydama įtaką LMT, neįžvelgė grėsmingos moterų judėjimo jėgos ir nematė reikalo į tai atsižvelgti. Antras moterų judėjimo centras – Lietuvos katalikių moterų organizacijų sąjunga Seimo ir savivaldybių rinkimuose nedalyvavo. O tai irgi galėjo būti viena iš priežasčių, neleidusių moterims kandidatuoti ir patekti į Seimą, nors katalikiškos moterų organizacijos buvo gausios.

Vyriausybės vykdytą politiką palaikė filosofas Stasys Šalkauskis, visuomenėje jis skleidė mintį, kad „blogiausias reiškinys, esantis visuomenėje, yra emancipančių noras suniveliuoti moteris su vyrais“⁴⁶. Jis tikino, kad toks nusistatymas yra neteisingas ir kenksmingas⁴⁷. Taip Vyriausybės vykdyta politika buvo pateisinta visuomenės akyse.

Išvados

Po valstybės 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo prasidėjo moterų politinių teisių apribojimo (1927–1940 m.) etapas. Jame išsiskyrė pereinamasis tarpsnis (1927–1928 m.), kuriame aktyviau nesireiškė nė viena moterų judėjimo srovė, nes jos turėjo prisitaikyti prie naujų autoritarinio režimo sąlygų. Katalikiškoji moterų srovė pasitraukė į kultūros sritį ir visuomeniniame gyvenime nedalyvavo. Šio etapo lyderės buvo liberalioji ir iš dalies socialdemokratinė moterų judėjimo srovės, kurioms atstovavo 1928 m. įkurta Lietuvos moterų taryba. Jos tikslas buvo

⁴⁵ *Ten pat.*

⁴⁶ Šalkauskis, S. *Raštai. Vilnius*: Mintis, 1996, t. 5, p. 219.

⁴⁷ *Ten pat.*

vienyti moterų organizacijas ir koordinuoti jų veiklą. Moterų taryba tikslo nepasiekė, nes daugeliui jos veiksmų nepritarė Lietuvos moterų sąjunga. Šiuo periodu (kaip ir ankstesniais) partijos darė įtaką moterų judėjimui – neleido Lietuvos moterų tarybai tapti paklusnia valdžios valios vykdytoja. Nuo 1930 m. Lietuvos moterų tarybos veiklą finansavo Vyriausybė ir tai darė įtaką šios tarybos priimamiems sprendimams.

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje lietuvių moterų judėjimas valstybės vidaus politikai didelės reikšmės neturėjo. Liberalioji srovė nepasižymėjo vieningumu, nors ir buvo šio etapo lyderė. Jos veiklą finansavo Vyriausybė. Daugiausia dėmesio buvo skiriama tarptautinei veiklai. Vyriausybė nepalankiai žiūrėjo į katalikiškosios srovės veiklą, todėl šis judėjimas reiškėsi tik kultūros srityje. Socialdemokratinės srovės atstovės dažnai buvo opozicijoje liberaliajai srovei ir 1935 m. nutraukė veiklą.

1936 m. išleistas moterų organizacijoms nepalankus Seimo rinkimų įstatymas užkirto kelią moterims dalyvauti Seime. Prezidentas ir Vyriausybė neigiamai žiūrėjo į moterų dalyvavimą politikoje. IV Seime moterų judėjimas savo atstovių neturėjo. Mažai jų buvo ir savivaldoje, kuri nedarė įtakos politiniam šalies gyvenimui. Teigtina, kad XX a. ketvirtajame dešimtmetyje moterų veikla buvo apribota ir jos negalėjo nei kelti, nei spręsti socialinių ir kultūrinių problemų.

THE TACTICS OF THE WOMEN'S MOVEMENT IN THE 4TH PARLIAMENT ELECTION

VIRGINIJA JURĖNIENĖ

Summary

Keywords: Seimas; Council of Lithuania; in self-management; women's movement.

1927 was significant for the women's movement because it was necessary to review the goals and their implementation methods in the women's movement while

adapting to altered political conditions. On 6 December 1928, the government issued an order that made it necessary to reregister organisations and pointed out

that members of an association could be persons who were 21 or older. In this political environment, the activities of the Lithuanian catholic women's organisation became more passive and shifted towards the areas of culture and education. It passed on taking care of women's affairs to other women's organisations. During the 30s, it underwent a crisis, and the Lithuanian Women's Council was positioned not as a political or charity organisation but as an ideological organisation that had a goal of educating and encouraging women to be interested in culture, develop their sense of responsibility (for the society, family and country) and protect women's affairs. Financial support from the government allowed the Council to develop relations and represent the Lithuanian women's movement on the international scale. This was an important factor of the development and unification of the women's movement but not its strengthening. The active Lithuanian Women's Union was forced to limit its activities after the upheaval. During the 30s of the 20th century, Lithuanian women's movement displayed consolidation of all three areas (catholic,

democratic and social-democratic) when attempting to solve issues related to women's representation in the 4th Seimas, prostitution, position of women and children in families, piece and other issues. Lithuanian history does not include very many analyses of elections to the 4th Seimas and the tactics applied by the Lithuanian Nationalist Union that limited all possibilities for female representatives to become members of the parliament. This shows that this political power created a mirage that was dispersed on the day of the election to the 4th Seimas, even though it allegedly satisfied the requirements of the women's movement and showing the society it was represented. The article analyses the inability of women's organisations to agree and suggest a representative to the Council of Lithuania as well as its weak representation of women in self-management. The article also discusses its causes and consequences.

Aim of the article – having revealed the limitations of women's activities in the national life during the 30s of the 20th century, to analyse the reasons of the defeat of the women's movement in the 4th Seimas

Īteikta 2019 m. rugsėjo 23 d.